

Unge og aktivisme i og omkring mellemkrigstiden - Interview med historiker René Karpantschof

Unge og aktivisme

René Karpantschof er historiker og sociolog og har skrevet en lang række artikler og bøger om politisk aktivisme og sociale bevægelser i Danmark, blandt andet "De ekstreme danskere" om det politiske klima i mellemkrigstidens Danmark, 1921-1939, og "De stridbare danskere" om tiden mellem 1848-1920. I dette interview fokuserer Karpantschof især på mellemkrigstiden og trækker tråde både tilbage til 1800-tallet og frem til ungdomsoprøret. Formålet er at opnå et indblik i politiske gadekampe, særligt i mellemkrigstiden, med henblik på at skabe et grundlag for at forstå, hvordan aktivismens form og

indhold ændrer sig over tid, og hvordan nye former for ungdomsaktivisme viser sig i efterkrigstiden. I interviewet udfolder Karpantschof, hvordan unges politiske aktivisme ændrer sig fra at være funderet i klare partipolitiske tilhørsforhold og klassiske ideologiske stridigheder, herunder klassekamp og fordelingen af materielle forhold, til i stigende grad at handle om kultur og identitet båret af immaterielle forhold. Endelig diskuteres det, hvordan unges politiske engagement og aktivisme i efterkrigstiden i højere grad begrundes i unges egne politiske perspektiver, værdier og ungdomsspecifikke forhold.

Hvilken rolle spiller unge i politik og politisk aktivisme i mellemkrigstiden og mere generelt i tiden før Anden Verdenskrig?

Allerede i 1800-tallet ser man, hvordan de unge deltager i det politiske foreningsliv som De Konservative Klubber, liberale Fremskridtsklubber for ikke at glemme den borgerlige Studenterforening og det radikale og socialistiske Studentersamfund. Den hovedrolle, som ungdommen her spiller, er at være meget aktiv i disse foreninger, men det er jo også typisk for unge i andre dele af samfundslivet. Så det er en vigtig pointe, at der – heller ikke dengang – lå nogen bestemt politisk orientering i at være ung.

➤ **Mellemkrigstidens politisk aktive unge tog del i den brede og generelle ideologiske og partipolitiske kamp på lige fod med de voksne. Ungdomsaktivisme var som sådan svær at adskille fra de almindelige politiske stridigheder**

Alt det gælder også for ungdommen i mellemkrigstiden. De klassiske politiske ungdomspartier, dvs. Konservativ Ungdom, Venstres Ungdom, Radikal Ungdom og Danmarks Socialdemokratiske Ungdom (samt det første til venstre for Socialdemokratiet: Socialistiske Ungdoms Forbund) dannes alle i starten af 1900-tallet, og inde i mellemkrigstiden er Danmarks Kommunistiske Ungdom kommet til. Når man skal forstå datidens unge, så skal man huske, at

IDA MARIE WARMING

Cand.pæd.ant., DPU,
Aarhus Universitet,
idamariewarming@gmail.com

JONAS LIEBERKIND

Lektor i Pædagogisk
Sociologi, DPU,
Aarhus Universitet,
lieberkind@edu.au.dk

GRITT NIELSEN

Lektor, Afdelingen for
Pædagogisk Antropologi og
Pædagogisk Psykologi, DPU,
Aarhus Universitet,
gbn@edu.au.dk

mange unge voksne, og her mener jeg dem i 20'erne, stadig ikke havde fulde politiske rettigheder, selvom de i øvrigt havde nået myndighedsalder på 21 år. Man skulle være 25 år for (endda kun måske) at kunne stemme til folketingsvalg og 30 år til landstingsvalg – et Landsting, som i mellemkrigstiden fortsat havde en borgerlig slagside pga. den ikke helt demokratiske måde, tinget var sammensat på. Tidens mange stærkt engagerede unge måtte derfor udleve deres politiske drømme i ungdomspartierne, som til gengæld spillede en reel og indflydelsesrig rolle for moderpartierne – ikke mindst ved f.eks. at stå for valgkampagner. Men altså, *summa summarum*: Mellemkrigstidens politisk aktive unge tog del i den brede og generelle ideologiske og partipolitiske kamp på lige fod med de voksne. Ungdomsaktivisme var som sådan svær at adskille fra de almindelige politiske stridigheder.

Hvad karakteriserer de politiske bevægelser i mellemkrigstiden? Og hvad strides der om?

En del af protesterne i mellemkrigstiden udspringer af de dengang mest iøjnefaldende sociale problemer: arbejdsløsheden og landbrugskrisen. Mens Socialdemokratiet og Venstre forsøger sig på Christiansborg med kompromiser og reformer, så bruger de mere yderligtgående personer, på både venstre- og højrefløj, kriserne til at komme på banen med deres radikale politik. Kommunisterne engagerer sig således i arbejdsløshedsbevægelsen, mens tilhængere af fascisme og nazisme stiller sig i spidsen for den store bondebevægelse, Landbrugernes Sammenslutning – i øvrigt tidens absolut største utilfredshedsbevægelse! Her spiller materielle forhold og klasseinteresser deres tydelige rolle.

Men der er også kultur- og identitetspolitik på spil. Vi ser de her politiske, ideologiske 'vi'-fællesskaber, hvor bevægelserne og kampagner drejer sig om kollektive politiske identiteter (som konservative, venstrefolk, radikale, socialdemokrater og kommunister), der alle har rødder i 1800-tallet og datidens moderne gennembrud. Samtidig ser vi, hvordan især socialdemokrater, konservative, kommunister og nazister laver optog og andre ting i gaderne som en måde at opbygge fællesskab, udtrykke visioner for samfundet og vise offentligheden, at man findes. Både kommunister og socialdemokrater trækker på marxismen med dens klassebevidsthed, proletariske kultur og visioner om det socialistiske samfund, om end Socialdemokratiet nedtoner socialismen til fordel for classesamarbejde og et "Danmark for folket". På samme måde deler højrefløjen af konservative, fascister og nazister værdier om f.eks. *nationen* som det vigtigste.

 Man kan sige, at hele det internationale aspekt i den danske debat inspirerer med alternative løsningsmodeller – men det fremmer også nogle meget stærke frygt- og fjendebilleder

Begge de politiske fløje i Danmark er i øvrigt stærkt påvirket af forholdene på den internationale scene, hvor Lenin og det nye Sovjetunionen på den ene side, og Mussolini, og senere Hitler, med fascismen og nazismen på den an-

den side repræsenterede hver deres samfundsvision. Det med demokrati er stadig ret nyt og ikke særligt udbredt på verdensplan. Med 1930'ernes krise sættes der store spørgsmålstejn ved demokratiets evne til at løse noget som helst, så det med stærke mænd eller proletariets diktatur har en mærkbar appel, og drømmen om eller frygten for kommunisme, fascisme og nazisme fylder ganske meget i den danske debat. Det medvirker også til polarisering og uforsonlighed, ikke mindst da fløjene tager forskellig stilling til, hvad der sker i Mussolinis Italien, Hitlers 3. Rige, Stalins Sovjet og Francos Spanien. Det bliver f.eks. meget konkret, når Socialdemokratiets tyske kammerater ender i nazisternes kz-lejre, eller når røde arbejdere fra Nørrebro falder i Den Spanske Borgerkrig. Da bliver det nemt for danske venstreorienterede at se Konservativ Ungdom som nogle, der skal slås ned, før de indfører fascisme i Danmark. På samme måde opfatter mange borgerlige selv Staunings Socialdemokrati som en reel spydspids for et bolsjevistisk diktatur. Man kan sige, at hele det internationale aspekt i den danske debat inspirerer med alternative løsningsmodeller – men det fremmer også nogle meget stærke frygt- og fjendebilleder.

Hvem er og hvad kendetegner aktivisterne i mellemkrigstiden? Symboler og visuelle udtryk?

De folk, som tog del i gadekampene og aktivismen, kom fra forskellige samfundsgrupper. Hos socialdemokrater og kommunister fyldte arbejderne selv sagt meget, efterhånden suppleret med enkelte akademikere. Konservative aktivister var ofte også akademikere samt kontorfolk og andre funktionærer, og dertil var den store bondebevægelse per definition jo fyldt med landbrugere fra små gårdmænd til godsejere. Klassekamp var en del af det hele, og mange blev mobiliserede af umiddelbare uretfærdigheder. Som når en bonde mistede sin gård på tvangsauktion, arbejdsgiverne ramte fagforeninger med lockout, eller når nogle af ens egne blev overfaldet af dem fra den modsatte fløj.

Aktivisterne på begge fløje gjorde brug af marcher og optog som et middel til at kommunikere sammenhold og slagkraft: Her er der nogle, der virkelig kan og vil noget! Dertil kom uniformer, særlige symboler og rekvisitter, herunder skråremmene – som kommunister og socialdemokrater i øvrigt var først til at tage på og Konservativ Ungdom de sidste. Og så havde man hver sin stærke hilsen til at demonstrere fællesskab og kampvilje: Kommunisternes bøjede venstre arm med knyttet næve, socialdemokraternes strakte venstre arm ligeledes med knyttet næve og de konservative og nazisterne med deres strakte højre arm med flad hånd. Det var signaler, der både var til deltagerne selv og til offentligheden.

Danmarks Socialdemokratiske Ungdom og De Unges Idræt startede med uniformer med blå skjorter og røde tørklæder. Det var i første omgang ikke tænkt som noget militaristisk, men som en måde at vise, at når alle var i samme tøj, var der ingen forskel men derimod større lighed mellem folk. Det var en del af den proletariske kultur. Det samme gjaldt den borgerlige nationale spej-

derbevægelse. De talte også om at sidde om bålet iført den samme grønne uniformsskjorte, så man bare var et fællesskab, hvor høj og lav var sammen. Det kunne alt sammen virke relativt uskyldigt. Men med tanke på den internationale situation, så udgjorde de uniformerede i Konservativ Ungdom, socialdemokraternes Ordensværn og kommunisternes Arbejderværn nogle organisationer, der havde trænet kamp og fælles manøvrering, så man nemt kunne tilføje skydevåben og blive kernen i egentlige væbnede korps, hvis de andre begyndte på noget slemt ligesom i udlandet.

Kan du uddybe, hvad der i grove træk sker med udviklingen af den politiske aktivisme fra mellemkrigstiden til ungdomsoprøret?

En forskel er, at efter 2. verdenskrig duer det ikke rigtigt at sige, at fascisme eller proletariats diktatur er en smart løsning. Nu *skal* man sige, at man er demokrat – hvad det så end er. En anden forskel er, at kvinder fylder markant mere i det politiske liv, og det gælder også politik på gadeplan. For det tredje bragte 1960'ernes såkaldte ungdomsoprør for alvor ungdomsspecifikke temaer ind i protestkulturen. Man skal dog huske, at det at være ung stadig ikke er en politisk holdning. Mange ungdomsoprørere var venstreradikale, men andre unge gik til højre. Endelig handler nutidens protester sjældent om store og klare alternative samfundsvisioner på samme måde, som det gjorde i mellemkrigstiden. I forlængelse heraf synes datidens bevægelser at have været meget fasttømrede og kontinuerlige sammenlignet med vor tids 'popkornsprotester', som nogle samfundsteoretikere kalder det, når store protester popper op bare for at gå i sig selv igen. Når det er sagt, så vil jeg gerne advare mod for hastige sammenligninger.

➤➤ **En forkert forestilling er, at protester er noget, der kommer 'nedefra' – jf. ordet 'græsrodsaktivisme' – som et alternativ til formel og etableret politik 'oppefra'**

Efter ungdomsoprøret og de såkaldt nye sociale bevægelser opstod den samfundsteoretiske forestilling, at det alt sammen var udtryk for samfund, der havde nået til en frigørende materiel overflod. En overflod, der gjorde det muligt for aktivister at fokusere på ikke-materielle værdier og temaer som kultur, køn, natur og fred. Men den sammenligning holder ikke. Min egen kvantitative kortlægning af kollektive protester i Danmark viser således, at sager som kvinde-, freds-, dyre- og afholdssagen eksploderede og blev kæmpestore i 1880'erne. En anden forkert forestilling er, at protester er noget, der kommer 'nedefra' – jf. ordet 'græsrodsaktivisme' – som et alternativ til formel og etableret politik 'oppefra'. Virkeligheden er, at mange protester netop henvender sig til og dermed udvikler sig i tæt samspil med de regerende politikere, og desuden er mange demonstrationer fyldt med mennesker fra politiske partier inklusive fra regeringskredse, når man vil fremme en sag eller skabe modvilje

mod konkurrenterne til regeringsmagten. Så protest og etableret politik er ikke altid adskilt men ofte tæt sammenfiltret.

En sidste interessant problematik handler om protesters forandrende potentiale. Også her i nyere tid har vi set, hvordan folkemængder foran paladser eller regeringsbygninger faktisk stadig kan medvirke til regimers fald. Det er noget med at skabe nogle stærke billeder og videresende dem som mobiliserende signaler til offentligheden. Men den slags virkninger af protester afhænger af en medieoffentlighed, der fungerer nogenlunde, som vi kender det. Så hvad vil der ske med protestaktioner i en fremtid uden større nationale/statslige medier som fælles reference og med mere og mere *fake* information? Det har jeg ikke noget svar på.